

popolnoma praktično zadrego. Poskusni slovar opisuje 250 besed, avtorji neke omenjajo, da je to 1/4 % ruskega besednega zaklada. Ker ta slovar obsega pribl. 900 strani, preprost račun pove, da bi celoten slovar obsegal kakih 350 000 strani. Tako knjigo si je težko postaviti na polico, možna pa je na računalniški disketi. Sami avtorji vidijo vrednost svojega slovarja zlasti na dveh področjih: slovar je pomemben prispevek jezikoslovni teoriji, da se pa tudi uporabiti za temelj, na katerem se lahko izdelujejo učni slovarji in pripomočki. Tu se je treba z njimi vsekakor strinjati. Čeprav bi bilo za praktične namene treba izdelati bolj preprost način branja tega slovarja, pa ni dvoma, da je zamisel univerzalnega aktivnega slovarja, ki opisuje skladiščno in besedno povezavo posameznih besed, konotacijo in enciklopedično obvestilo, poleg tega pa še frazeologeme, v ponazoritvenem gradivu pa opozarja pred nepravilnimi zvezami, izredno plodna in koristna ne samo za jezikoslovno teorijo, ampak tudi za prakso pri poučevanju tujih jezikov.

Navedenke

- J. D. Apresjan, 1974: *Leksičeskaja semantika*. Moskva.
 M. A. Denisova, 1978: *Lingvostranovedčeskij slovar'*. Narodnoe obrazovanie v SSSR. Moskva.
 K. Hartenstein, 1981: *Das erklärend-kombinatorische Wörterbuch im »Smysl – Text« – Modell*. München.
 A. Isačenko, 1970: *Figurative Meaning, Derivation and Semantic Features, The Slavic Word*, Proceedings of the International Colloquium at the University of California, Los Angeles, 1–16. Pon. v: A. I. Opera Selecta, München 1976, 423–438.
 I. A. Mel'čuk, 1973: *Toward a linguistic »Meaning-Text« Model*, v: *Trends in Modern Soviet Linguistics*, ur. F. Kiefer, Dordrecht (Nizoz.) / Boston (ZDA), 33–57.
 I. A. Mel'čuk, A. K. Žolkovskij, 1984: *Tolkovo-kombinatornyj slovar' sovremennogo russkogo jazyka*. Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 14. Dunaj.
 Učebnyj slovar', sočetaemosti slov russkogo jazyka, 1978, ur. P. N. Denisov, V. V. Morkovkin, Moskva.
 D. Weiss, 1987: *Neskol'ko nabljudenij po povodu leksikografičeskoj koncepcii »Tolkovo-kombinator-nogo slovarja sovremennogo russkogo jazyka«*. Wiener Slawistischer Almanach, Band 19, 209–251.

Aleksandra Derganc

Filozofska fakulteta, Ljubljana

HRVATSKE RIJEČI U PUTOPISU ARNOLDA VON HARFF (1497)

0 Osnovne biografske podatke o Arnoldu von Harff (1471–1505) njemačkom vitezu iz Niederrheina nalazimo u Novom njemačkom biografskom leksikonu (1996). To je bio vitez pustolov poznat po svojem putovanju u Svetu zemlju na koje je krenuo 7. studenoga 1496. iz Kölna preko Trieru u Rim potom preko Venecije, Istre i Dalmacije u Egipat, na Sinaj i u Palestinu, zatim u Carigrad.¹

1 Budući da je marljivo pisao dnevnik svojega putovanja na njemačkom dijalektu svojeg porijekla, tekst njegova dnevnika zanimljiv je i za povijesnu dijalektologiju njemačkoga jezika: »Harffs interessanter Pilgerwegweiser im niederhein. Dialekt ist wertvoll für Geographie, Völkerkunde und Linguistik (Sprachproben) sowie Kultur- und Sittengeschichte« (Lahrkamp, 1966, 672).

1. 1 Harffov dnevnik putovanja objavljen je 1860 u v Kölnu pod naslovom *Die Pilgerfahrt des Ritters Arnold von Harff von Köln durch Italien, Syrien, Aegypten,*

¹ Neue Deutsche Biographie, Bd. 7, Berlin 1966, 672–673.

Arabien, Aetiopien, Nubien, Palästina, die Türkei, Frankraich und Spanien, wie er sie in den Jahren 1496 bis 1499 vollendet, beschrieben und durch Zeichnungen erläutert hat. Nach den ältesten Handschriften und mit deren 47 Bildern in Holzschnitt, herausgegeben von Dr. E. von Groote, Köln 1860.

1.2 Harffovi zapisi uopće svjedoče o čovjeku (njemu samom) koji je imao izvanrednu moć zapažanja i mnogo znanja. Zanimao se za industriju, umjetnost, povijest, politiku, prirodopis i jezik naroda kroz čiju je zemlju prolazio, bilježeći pritom i jezične ogleda, tj. govor kako ga je na terenu čuo. Upravo iz tog aspekta Harff je interesantan i za povijest hrvatskoga jezika, točnije, za povijesnu dijalektologiju južnoslavenskog područja.

U vezi s Harffovim putovanjem kroz priobalni dio Istre i Dalmacije, za nas je relevantan zapis na str. 62–64 gdje počinje s opisom putovanja od Brijuna (Briona) do Pule za čiju udaljenost navodi da je 5 milja, zatim od Pule do Zadra je 15 milja, od Zadra (Sara) do Hvara (Lesyna) 10 milja, od Hvara do Korčule 1 milja, od Korčule do Dubrovnika (von Kurtzula zu Regusa) je 19 milja itd.

Kad je stigao u Dubrovnik o njemu će zapisati: To je lijep i jak (utvrđen) grad, samostalan, nikome podložan, zbog toga ugarskom kralju mora plaćati tribut (danak) isto tako i Turcima, samo da s njima može imati mir. Taj grad leži u kraljestvu Hratske² (in dem koenynckrijh van Croatien) u kojem svi govore slavenskim jezikom (slauenske spraiche), kakav se prostire po svim slavenskim zemljama (gantze wyndesche lande) kroz Slavoniju (Slavenijen), kroz kraljevinu Poljsku, kraljevinu Dalaciju i Hrvatsku, jezik, kojega sam pojedine riječi zapamtio i zapisao kako slijedi:

item slauennyske spraiche

item *crochga* broyt 'kruh'
vyno wijn 'vino'
voda wasser 'voda'
messo vleisch 'meso'
zere kese 'sir'
guska eyn ganss 'guska'
ribja eyn vysch 'riba'
kokoss eyn henne 'kokoš'
scho sals 'sol, so'
byte drincken 'piti'
iehe essen 'jesti, jedit'
iachge eyn ey 'jaje'
ia ich 'ja'
potzgo wyllen 'hoću'
gotzo ja 'jesu'
netzgo neyn 'nisu'
dobro goyt 'dobro'
eslae boese 'zlo'

chackauwe waerafftlich 'kakav je'
bomegist geloegen 'bome jist'
dreuo eyn schyff 'lađa, splav, drvo'
schoffieck eyn man 'čovjek'
gotzpoga ein edelman 'gospoja'³
gena eyn wijff 'žena'
gostpotymbo vn here got 'gospodin bog'
wratze der duel 'rvanje'
swyckga eyn kertz 'svijeća' (sviđa)
besenitza hauer 'pšenica, pečenica'
cerrest hauwe '?' (raž?)
traba stroe 'trava'
benese gelt 'novac'
eslade eyn gulden 'zlatni(k)'
operate weschen 'prati, oprati'
kosola eyn hempt 'košulja'
spate schlafen 'spati, spavati'
schepate frauweren 'jebati?'

sena potzgo spate frauwe sal ich hij schlaeffen 'ženo hoću spati'
mosse spate odij moygen wir hie slaefen 'može li se ovdje spavati'
dobro jutro guden morgen 'dobro jutro'

² Harff, kao i Breydenbach (1488), podaje relevantne podatke o statusu Dubrovnika.

³ Očito se Harff zabunio, jer *ein edelman* nije 'gospoja', već 'gospodin' (plemenit čovjek, plemić). Mijatović 1866, 158 istu je riječ prepisao kao *gotzpoda* (!).

dobro wetzgijr guden naicht 'dobro veče'
koliko vo wat gylt da 'koliko vrijedi ovo'
ja potzko kopita ich wyl it gelden 'ja hoću kupiti to'
kaka tesimi wieheyscht dit 'kako ti je ime'

Tzellen 'brojati' (brojevi)

jeden eyn 'jedan'
duwa t zwey 'dva'
trij drij 'tri'
tzettyr vier 'četiri'
pete vunff 'pet'
seest sees 'šest'

sedam seuen 'sedam'
oescham acht 'osam'
debet IX 'devet'
deschet X 'deset'
staet hundert 'sto'
gleden dusent 'tisuću/hiljadu'⁴

2 U čemu je vrijednost ovog oglednog dvojezičnog rječnika razgovornog modela? Leksikografska njegova vrijednost jest u tome što je Harff čuo i zabilježio riječi živog govora a nije ih uzeo iz nekakva pisana izvora. Za Harffa, kao i mnoge strance ondašnjega vremena, hrvatski jezik krije se pod imenom »slavenski jezik« dakle u općem nazivu zajedničkog jezika iz kojega su potekli svi slavenski jezici, dakle i taj kojega Harff donosi primjere, a takav se govorio tada u Dubrovniku. Bez obzira što je navedene riječi zapisao stranac, mislim da nije zapisao ono čega u Dubrovniku nije čuo.

Harff je riječi zapisivao grafijom svojega njemačkog jezika pa i fonetika je njegova. Tim zapisom je posvjedočio da je »slavenski« u Dubrovniku bio čakavsko-štokavski komunikativni jezik koncem 15. stoljeća, a »to je ona svakodnevno doživljavana višejezična uzajamnost« (Katičić 1987, 112).

3 Harff je u hrvatskoj filologiji usput spomenut u Enciklopediji Jugoslavije (1962) pod Leksikografija. Autor te jedinice, Valentin Putanec, u vezi s Harffom piše: »God. 1496–99 prolazio je našim krajevima Nijemac Arnold von Harff iz Kölna i zabilježio u svom putopisu oko 56 hrvatskih riječi.«⁵ U beogradskom časopisu Vila, god. II, br. 9, još je 1866. Čedo Mijatović zapisao:

»Ovde da spomenem kako je vitez Harff možda prvi Nemac, koji je svojim zemljacima dao probe srpskog jezika.⁶ Putujući mimo Dalmacije a pozneje i kroz srpske zemlje naučio je nekolike reči i razgovore, koje u svome delu navodi.«⁷ U najnovije vrijeme Harffa u svojem radu »Jedno svjedočanstvo o hrvatskim gradovima iz godine 1486« spominje Edo Pivčević (v. Rad JAZU, knj. 429, 1988, 188). Pivčević, prikazujući Grünbergov putopis iz 1486, koji

⁴ Prema istom modelu Harff donosi u itinerariumu jezične oglede iz grčkog, albanskog, turskog i mađarskog jezika, dok grafiju dodaje saracenskom, sirijskom, tominskom jeziku. Usp. Harff, odnosno Groote 1860, 75, 114, 130–131, 139, 152, 187–188, 201–202.

⁵ Putanec 1962, 504.

⁶ Mijatović 1866, 158. Dajući prijepis Harffovih riječi, kaže: »Evo tog nemačko-srpskog razgovornika s kraja 15-og veka«. Sudeći prema Mijatovićevu nazivu jezika, zaključiti nam je da i on zastupaše Vukovu koncepciju iz 19. st. o trodijelnoj jezičnoj podjeli, koju su zastupali Kopitar i Miklošić a prema kojima su štokavci Srbi, kajkavci Slovenci, dok su Hrvati samo čakavci. Više o tome v. Korunić 1987, 195–209; Vince 1978, 282–308; Šulek 1856, 233–244; Karadžić 1861; Jagić 1864, 483–485.

⁷ Kod Grootea u Harffovom itinerariumu saznajemo da je bio u Fruškoj banji (*Wruskabalna*), Prištini, Mitrovici (*Mitrix*), Vučitrnu (*Wolffsdorne*), Novem Pazaru (*Niewemarscher*), Prepolju (*Prepolo*), Plivi (*Pleuua*). Harff samo nabraja gradove ne navodeći nijedan jezični primjer kojim bi potkrijepio govor u njima, kao što je to uradio u vezi s Dubrovnikom.

je također posjetio primorske gradove Poreč, Zadar, Šibenik, Hvar, Korčulu i Dubrovnik, o Harffu bilježi: »Von Harff, usput rečeno, daje također zanimljive podatke o jeziku, te navodi neke riječi i fraze korisne stranim putnicima, npr. 'mosse spate odij' (može li se ovdje spat?)«.

Iako je, kao što vidimo, Harff u hrvatskoj filologiji slabo poznat, ipak bismo mogli njegov mali rječnik razgovornog modela smatrati kao prvi izvor za hrvatsku povijesnu leksikografiju.⁸ Iz tog razloga odlučili smo ponovo opozoriti na nj, jer zaslužuje pažnju hrvatske lingvistike kao jedan od onih stranaca koji u svojim djelima govore o hrvatskom jeziku, a takvih diljem svijeta ima više.⁹

Literatura

- Budiša, Dražen 1988: Croatica u djelu Lorenza Hervása y Pandura, u: Croatica, XIX, 30, Zagreb.
 Groote, E., von, 1860: Pilgerfahrt der Ritters Arnold von Harff... Köln.
 Jagić, Vatroslav 1864: Iz prošlosti hrvatskoga jezika II, u: Književnik, I, Zagreb.
 Karadžić, V. St. 1861: Srbi i Hrvati, u: Vidovdan br. 1 (1. juni) + isti članak u posebnoj brošuri bez mjesta i godine izdanja. Konzultirali smo primjerak u knjižnici JAZU, sign. R 1345, Zagreb.
 Katičić, Radoslav 1987: Radi se baš o tome, u: Jezik 34, 4, Zagreb.
 Korunić, Petar 1987: Jugoslavenska ideologija u hrvatskoj i slovenskoj politici, Zagreb.
 Lahrkamp, Helmut 1966: Harff, Arnold, v., u: Neue Deutsche Biographie Bd. 7, Berlin.
 Mijatović, Čedo 1866: Uskoci i Gutenberg saveznici, u: Vila, II, 9, Beograd.
 Pivčević, Edo 1988: Jedno svjedočanstvo o hrvatskim gradovima iz godine 1486, u: Rad JAZU, Razred za suvremenu književnost, knj. 22, Zagreb.
 Putanec, Valentin 1962: Leksikografija kod Hrvata, Srba i Crnogoraca, u: Enciklopedija Jugoslavije, sv. V, Zagreb.
 Putanec, Valentin 1979: Talijansko-hrvatski i hrvatsko-talijanski rječnik Petra Lupisa Valentiana (Ankona, 1527), u: Filologija br. 9, JAZU, Zagreb.
 Šulek, Bogoslav 1856: Srbi i Hrvati, u: Neven V, Zagreb.
 Vince, Zlatko, 1978: Putovima hrvatskoga književnog jezika, Zagreb.

Alojz Jembrih

Filozofska fakulteta, Ljubljana

ZBORNİK ETNOLOGIA SLAVICA, LETNIK 20

Mednarodna organizacija slovanskih etnologov je ob dvajsetletnici svojega delovanja v letu 1988 izdala svoj zbornik. Tako kot prvi je tudi dvajseti izšel v Bratislavi pod pokroviteljstvom Univerze Jána Komenského. Mednarodni značaj daje zborniku tudi mednarodni uredniški odbor: glavni urednik Ján Podolák (Bratislava) in souredniki József Burszta (Poljska), Kiril V. Čistov (SZ), Václav Frolec (Češkoslovaška), Veselin Hadžinikolov (Bolgarija), Martin Kasper (NDR), Vilko Novak (Jugoslavija), Attila Paládi-Kovács (Madžarska). Vsebinsko je zbornik razdeljen na pet delov: študije; razprave; zgodovinski razvoj etnologije pri slovanskih narodih; zasedanja in seminarji etnologov; kratke ocene in predstavitve najnovejših publikacij, izšlih v letih 1983 do 1986.

V uvodu glavni urednik našteva petero nalog, ki naj bi jih etnološka slavistika rešila v prihodnjem desetletju: 1. izdali naj bi naslednji etnološki zbornik mednarodnega značaja,

⁸ Usp. Putanec 1979, 101-138.

⁹ Naprimjer Konrad Gesner u svojem opisu različitih jezika... (Zürich 1555) uvrštava kao ogled ilirskog ili slavenskog jezika Očenaš iz knjige Bartola Đurđevića (1545).